

REZUMATUL RAPORTULUI DEZVOLTĂRII UMANE¹

Unul dintre cei mai cunoscuți istorici români contemporani, profesorul clujan Lucian Boia a definit România, într-una din cărțile sale recente, ca fiind “țara de tranziție a Europei”. Într-adevăr, România este situată la răscrucea sau mai bine zis la o răscruce a marilor areale geografice ale Europei. Practic pentru oricine este greu dacă nu imposibil să situeze România cu precizie într-una din marile regiuni geografice în care este împărțită convențional Europa. De aceea, cea mai facilă alegere este aceea de a plasa de regulă România, din punct de vedere geografic desigur, în ceea ce adesea denumim Europa de Sud-Est, în sine o regiune creată ad-hoc, greu de delimitat și care nu este nimic altceva decât un areal de tranziție situat la intersecția dintre o parte a Europei Sudice, denumită Peninsula Balcanică sau Balcanii, căreia însă România nu i se subsumează decât parțial și vastele spații ale Europei de Răsărit.

Această situație geografică oarecum vagă a adus cu sine și un climat am putea spune istoric de insecuritate și impredictibilitate astfel încât, practic întreaga istorie a țării nu pare decât un lung, aproape nesfârșit șir de tranziții. Istoria modernă a României, consecință directă a acestei nesiguranțe geografice și istorice nu însumează mai mult de 150 de ani. Practic toate marile evenimente pe care românii le consideră drept pietre de hotar ale realizării edificiului național s-au consumat într-un răstimp care, demografic vorbind, nu depășește cinci generații. Într-o perioadă scurtă deci, chiar foarte scurtă raportată la “timpul istoriei”, s-a desfășurat un șir dens de evenimente care au consemnat tranziția, la mijlocul secolului al 19-lea, a celor două Principate Dunărene de la statutul plin de nesiguranță de tributare ale Sublimei Porți la cel de țară independentă, de democrație parlamentară, integrată practic în ceea ce înseamnă și se denumea pe atunci drept “concertul European”. Din nefericire, istoria, ca de atâtea ori vitregă într-un areal de tranziție, a făcut ca această tranziție să se încheie doar cu puțin timp înainte ca întregul continent să se prabușească în marasmul celui de al Doilea Război Mondial. La finele acestui conflict devastator pentru continent ca atare, România, împreună cu un număr de țări reprezentând aproape jumătate din populația și suprafața acestuia s-au trezit în spatele a ceea ce s-a numit “Cortina de Fier”. De data aceasta însă, trecerea s-a făcut brutal, brusc, fara tranziție. Brutalitatea schimbării în rău a României a fost atât de pregnantă, iar rănila lăsate de experimentul totalitar de stânga atât de adânci încât, după patru decenii de îngheț totalitar, revenirea la normalitate părea o aventură cu puține șanse de succes.

Și cu toate acestea, aventura trebuia să vină și trebuia să înceapă. Nu exista alternativă. Țara trebuia să ia în piept o noua tranziție, cea mai grea probabil dintre toate, tranziția cunoscută în limbajul, în jargonul specialiștilor drept “Tranziția de la Plan la Piață” sau în fapt tranziția de la o utopie impusă brutal și eșuată tragic către regăsirea normalității.

Tranziția românească de la Plan la Piață a fost cea mai lungă din întreaga regiune a Europei Centrale și de Răsărit. Cu toate acestea însă nu se poate spune că nu a fost un succes și aceasta chiar și luând în considerare toate semi-eșecurile de parcurs. Țara care acum 17 ani de abia putea să facă față unei ierni ceva mai aspre, ce îi pune probleme chiar și în asigurarea unei minime aprovizionări cu energie electrică și care de abia putea fi clasificată ca o țară cu un nivel, formal cel puțin, mediu de dezvoltare umană, este astăzi un stat membru al Alianței Atlantice și al Uniunii Europene și clasificată din punct de vedere al dezvoltării umane între statele avansate de pe mapamond, având un nivel ridicat al dezvoltării umane.

Pornind de la o economie care, în termenii macroagregatului cunoscut sub numele de Produs Intern Brut (PIB) exprimat în USD la cursul de schimb al pieței nu depășea cifra de 30 de miliarde, România anului 2007 are un PIB de peste 100 de miliarde de dolari S.U.A. la cursul de schimb al pieței ceea ce, exprimat la standardul Parității Puterii de Cumpărare (PPC) înseamnă aproape dublu, deci 200 miliarde USD. Cu alte cuvinte, chiar și în condițiile unei tranziții dure, cu sincope, economia țării a crescut în 17 ani de peste 4,3 ori. Mai mult sau mai puțin perceptibil, dar totuși din ce în ce mai mult perceptibil pentru toți românii, această creștere a început să fie reflectată în standardul de viață și în ceea ce numim nivel al dezvoltării umane. De altfel, măsurând acest concept prin indicatorul statistic cel mai la îndemână și având cea mai mare comparabilitate, respectiv prin intermediul **Indicelui Dezvoltării Umane (IDU)**, vom constata că, de la o valoare a indicelui de numai 0,772 în anul 1990, România atins în anul 2004, o valoare pe scala indicelui de 0,805, valoare care o trece în rândul țărilor cu un grad ridicat de dezvoltare umană. Realizând acest salt, România a trecut de pe locul 64 în clasamentul global al dezvoltării umane, pe locul 60. Un salt de patru locuri, un salt care este rezultatul a 17 ani de reformă dură și mai ales un salt care a fost posibil în special datorită progresului economic, dovada vie a potențialului uriaș de

¹ Rezumatul a fost elaborat de către dr.ec. Cătălin Ghinăru, coordonatorul echipei de autori a Raportului Național al Dezvoltării Umane – ROMÂNIA, 2007

dezvoltare pe care îl are o economie liberă, concurențială. Această economie a intrat, odată cu aderarea țării la Uniunea Europeană în cel de al șaptelea an consecutiv de creștere economică, creștere care se realizează la ritmuri ce depășesc 5% de la un an la altul, ceea ce situează România nu numai cu mult peste performanța de creștere economică a țărilor dezvoltate dar chiar cu mult peste performanța de creștere economică a țărilor din spațiul Central și Est-European, cu care a împărțit aceeași nefericită istorie comună a celei de a doua jumătăți a secolului 20.

Dar lăsând la o parte performanța economică cu adevărat remarcabilă precum și intrarea țării în cluburile selecte ale Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunii Europene, dezvoltarea umană a țării lasă încă mult de dorit. Desigur aici s-ar putea spune că, da, deși țara va atinge un PIB care la sfârșitul lui 2007, în condițiile în care desigur vor fi înregistrate aceleași ritmuri de creștere economică îl va depăși, la PPC, pe cel al Danemarcei, totuși, chiar și așa, românii vor rămâne în continuare de mai bine de trei ori și jumătate mai săraci decât danezii și astfel țara va continua să fie cea mai săracă națiune a Uniunii Europene, cu excepția Bulgariei. Dar poate nu sărăcia oricum exprimată relativ de către indicatori statistici ar fi cea care ar deranja ci faptul că, încă, mortalitatea infantilă, deși în scădere, rămâne cea mai ridicată din spațiul Uniunii, speranța de viață la naștere de abia a reușit să depășească, și aceasta după anul 2000, pragul de 70 de ani, abandonul școlar este în creștere, mediul rural rămâne în mare măsură încă înghețat în afara timpului istoric și probabil ceea ce este mai grav, rezervele de creștere naturală ale națiunii se topesc văzând cu ochii. Populația României nu numai că va fi o populație îmbătrânită în circa o generație dar, a intrat într-un declin ce pare, cel puțin în aparență, a fi ireversibil. Populația României, ca să folosim o expresie tot mai uzitată de către mediile de specialitate, va îmbătrâni și se va micșora înainte să apuce să guste cu adevărat din prosperitatea de care se bucură deja de câteva decenii bune populațiile din așa-numitele "vechi" state membre ale Uniunii.

Desigur limbajul cifrelor a fost adesea caracterizat drept rece, impersonal dar, el este singurul care oferă varianta cea mai obiectivă atât a istoriei cât și a stării de fapt. Starea de fapt în dezvoltarea umană a României la momentul intrării în Uniunea Europeană, ca punct de plecare pentru întreaga analiză și pentru întregul demers de propuneri, concluzii și teme de reflecție pe care le conține acest Raport face obiectul Capitolului 1.

Pentru a ajunge însă la această stare de fapt, România a parcurs un drum lung. Un drum al cărui primi kilometri a trebuit să fie aceia ai reconstrucției statului de drept, ai restituirii proprietăților, ai alegerilor libere și ai redactării și adoptării prin vot popular a unei noi Constituții democratice. De la momentul anului 1989 au avut loc în România cinci runde de alegeri generale parlamentare și prezidențiale dintre care trei au condus la alternanțe democratice la guvernare ale forțelor politice cu programe de dreapta și respectiv de stânga. Noua Constituție democratică a țării a fost adoptată prin referendum în anul 1991 și apoi modificată și supusă unui nou referendum în anul 2003, fapt ce a marcat și pregătirea intrării țării în NATO și în U.E. din punct de vedere constituțional. Desigur mulți români percep încă ceea ce generic este adesea denumit "clasa politică" ca un grup mult prea îndepărtat de problemele lor reale, măcinat de corupție și de interese meschine. Mulți consideră că justiția nu este încă independentă iar puterea locală face mult prea puțin pentru cei care o aleg. Presa în schimb și libertatea cuvântului sunt, în cel mai pur sens *jeffersonian* am putea spune, consacrate și recunoscute ca și acquis-uri, castiguri democratice incontestabile. De aceea este poate timpul să spunem că, fără democrație, fără instituții responsabile în fața cetățeanului, fără o presă liberă, fără alegeri și fără o putere care să fie practic în serviciul cetățeanului, toate acestea fiind subsumate democrației, nu există și nu poate de fapt să existe dezvoltare umană. Experiența țărilor din Europa Centrală și de Răsărit, între care cea a României a fost poate cea mai grea, stău marturie tragică în acest sens.

O democrație însă, pentru a putea fi viabilă și a nu induce indivizilor frustrare și mai ales pentru a nu-i împinge către nostalgia conducătorului-povidentțial, nostalgie care, trebuie să admitem, sălăsluiește câteodată adânc și periculos în fiecare dintre noi, trebuie să fie locuită, populată, de către indivizi cu convingeri democratice. De aceea, este convingerea autorilor, exprimată clar în prima parte a celui de al doilea Capitol al Raportului că, pentru a putea face ca românii nu doar să asimileze sau mai bine spus să re-asimileze valorile democratice, lucru care poate deja s-a și întâmplat, dar să le și internalizeze, mai sunt de făcut câțiva pași și nu dintre cei mai ușori. Între aceștia, pasul esențial rămâne acela al trecerii de la ceea ce putem numi "simpla aplicare a legii" la ceea ce este și sună simplu dar în esență este atât de complicat și anume "DOMNIA LEGII". Acest pas odată făcut, democrația va prinde rădăcini statornice iar câștigurile astfel obișnuite în dezvoltarea umană vor deveni ireversibile.

Democrația însă, nu poate ființa decât în prosperitate și aceasta pentru motivul simplu că ea însăși generează prosperitate prin posibilitatea pe care o conferă indivizilor, comunităților și întreprinderilor de a se dezvolta liber. De aceea, cei 17 ani trecuți de la momentul 1990, nu au însemnat pentru România doar

restaurarea statului de drept și parcursul aproape la fel de anevoios și desigur mult mai dureros al revenirii la economia capitalistă, de piață. Tranziția României de la Plan la Piață, tranziție care a ajuns să reprezinte, din păcate însă, arhetipul așa-numitei tranziții de tip "Stop and Go" sau într-o traducere liberă, "tranziția întreruptă și reluată", a durat cincisprezece ani, cea mai lungă din întreaga regiune a Europei Centrale și de Răsărit. Mai mult decât atât, i-au trebuit României opt ani, dublu decât Ungariei sau Polonei, să atingă ceea ce economiștii tranziției au denumit "Masa Critică a Progresului în Tranziția de la Plan la Piață" sau acel prag al reformelor de la care, pe de o parte nu mai există cale de întoarcere, iar, pe de alta parte, beneficiile reformei încep să fie în sfârșit vizibile și pentru marea masă a indivizilor și întreprinderilor. Este adevărat că, a existat o oarecare compensație pentru un parcurs care a fost, pe de o parte exasperant de lung, iar pe de alt parte dureros pentru o populație ce suferise deja din plin privațiunile regimului comunist. Această compensație a fost reprezentată de intervalul de timp extrem de scurt în care România a parcurs drumul de la așa-numitul nivel al masei critice, până la momentul pe care convențional îl numim "sfârșitul tranziției" sau acel moment de la care, procesele care se desfășoară într-o economie poartă indubitabil amprentele unei economii capitaliste, de piață, chiar dacă desigur la un nivel de bază, nesofisticat, chiar rudimentar. Acești ani, ce încep odată cu debutul noului secol și mileniu, au fost marcați de o creștere economică care, la un ritm mediu anual de peste 5%, a reușit să depășească cu un punct procentul performanța Poloniei, țară care a înregistrat, cel puțin până acum, cea mai lungă perioadă de creștere economică continuă din perioada ce a urmat căderii regimurilor comuniste din Europa de Răsărit. Această performanță precum și faptul că răstimpul îndelungat al tranziției a avut drept rezultat fericit "curățarea" economiei de reziduurile planificării centralizate, de o manieră practic unică în această parte a continentului, au permis stabilizarea principalelor agregate macro-economice și mai ales aducerea sub control a inflației, *inamicul numărul unu* al economiei românești pe tot parcursul anilor '90. Aceste dezvoltări și mai cu seama reformele radicale întreprinse la finele ultimului deceniu al secolului al 20-lea au permis antrenarea unei mișcări de creștere economică, aciclică întocmai de altfel ca și criza prelungă a anilor '90, mișcare care, exceptând eventualitatea unor șocuri exogene aleatoare a căror apariție este însă greu dacă nu imposibil de prevăzut, poate continua nu numai până la finele actualului deceniu dar chiar mult în cel de al doilea deceniu al secolului 21, desigur la ritmuri diferite, cel mai probabil mai reduse pe măsură ce mecanismele de piață vor intra într-o fază de maturizare. Continuarea creșterii economice în deceniul următor este însă garanția sigură că, pe de o parte, se vor crea premisele pentru asigurarea unui caracter durabil al dezvoltării umane, iar, pe de alta parte, se vor crea condițiile pentru atingerea următorului obiectiv economic important din perioada post aderare și anume intrarea țării în zona EURO. Problematika macro-stabilizării și mai ales problematica capitalizării câștigurilor macro-stabilizării ca și premisa continuării dezvoltării pe baze sustenabile în deceniul următor, reprezintă substanța celei de-a doua părți a celui de al doilea Capitol al Raportului.

Beneficiile unei dezvoltări economice sustenabile, sănătoase, sunt vizibile în evoluția populațiilor. Ca un uriaș registru-jurnal, populațiile înregistrează, câteodată imediat dar cel mai adesea la anumite intervale de timp, atunci când efectele au început să se sedimenteze, toate evoluțiile economice, toate mutațiile și transformările. O populație care crește, ale carei variabile caracteristice înregistrează evoluții pozitive, este o populație care consemnează nimic altceva decât decizii de politică generală și de politică economică corecte. Din păcate, populația României ca și a celorlalte țări din Est nu consemnează deloc așa ceva. Dimpotrivă, evoluțiile sale profund negative, declinul ratei natalității, menținerea la cote ridicate a mortalității infantile, speranța de viață la naștere sub nivelul celei din țările din Vestul Continentului, toate stau mărturie unor șocuri demografice ce au afectat grav și iremediabil evoluția populațiilor din această zonă a continentului, populația României fiind între acestea una dintre cele mai grav afectate. Vârful istoric al populației în vârstă de muncă, vârf de care România va continua să se bucure pentru ceva mai mult de un sfert de secol de acum încolo, nu reprezintă decât un avantaj de termen scurt căci, aceste generații de mari dimensiuni sunt nu doar rezultatul unui șoc major ci au și traversat o experiență de viață șocantă, traumatizantă, ce le-a marcat definitiv comportamentul demografic. Cu alte cuvinte, ele nu au mai procreat sau au procreat insuficient. Ca urmare, declinul demografic ce nu mai era decât o problemă de timp încă din anii '50 ai secolului trecut ca urmare a unor politici brutale de represiune politică și economică ale regimului comunist, s-a instalat definitiv odata cu ultimul deceniu al aceluiași secol. Dacă va putea fi inversat cumva acest trend cu adevărat nefericit, ce pune în fața națiunii probleme grave de dezvoltare și mai ales de dezvoltare umană, reprezintă una dintre întrebările la care Capitolul 3 al Raportului încearcă să găsească răspunsuri. Aceste răspunsuri și căutarea lor sunt mai mult decât necesare și aceasta nu doar pentru că sistemele de securitate socială, componenta de altfel vitală pentru sustenabilizarea dezvoltării umane vor începe să simtă în mai puțin de un sfert de secol presiunea tocmai a acelor generații numeroase care formează astăzi coloana vertebrală a forței de muncă ci, mai ales pentru că, o țară a cărei populație este în declin va înregistra

inevitabil și un declin sau cel puțin o stagnare economică. Populațiile îmbătrânite nu pot susține ritmuri de dezvoltare alerte iar spațiile depopulate nu atrag investitorii dintr-un motiv cât se poate de simplu: nu asigură suficienți consumatori și în consecință nu prezintă garanții de recuperare măcar a investiției! Migrația accentuată a ultimilor ani care antrenează aceleași segmente active ale forței de muncă și ale cărei trenduri de viitor sunt greu de previzionat, în special în ceea ce privește opțiunile celor plecați fie și temporar în afara țării, opțiuni care desigur se refera la revenirea sau ne-revenirea în țară, fac ca problemele create de declinul natalității și de îmbătrânire să fie nu doar mai mari și mai complexe dar să își adauge o potențialitate ridicată de manifestare mult mai timpurie decât cea estimată. Desigur imigrația ar putea fi o soluție și România trebuie să se pregătească pentru ceea ce va fi într-un fel, șocul multiculturalismului dar, înainte de a ne pronunța în acest sens poate ar trebui să reflectăm și la experiența Irlandei, țară membră a Uniunii Europene ce a reușit să inverseze în mai puțin de o generație trendul demografic puternic descrescător, revenind de la declin la creștere de populație și aceasta tot pe fondul unei dezvoltări economice accelerate, susținută pe parcursul unui număr suficient de ani consecutivi de creștere economică. Aceasta cu atât mai mult cu cât, dezvoltarea Irlandei și inversarea unui declin demografic aparent inexorabil ca și în cazul României s-au petrecut în cadrul Uniunii Europene, au inclus o puternică componentă de dezvoltare a capitalului uman și au încorporat perioada de pregătire a economiei pentru momentul adoptării monedei unice europene.

Deși economia se află pe un trend ascendent de un număr suficient de mare de ani, ritmurile de creștere atingând chiar valori de 7-8%, inflația se află pe un trend descendent, ceea ce semnaleză de fapt o întărire a climatului de predictibilitate și stabilitate, iar rata șomajului, calculată conform legislației naționale specifice a atins pragul de 5%, ceea ce a condus în ultimii ani la o accentuare a presiunii asupra salariilor, acestea marcând o creștere semnificativă, cel puțin așa cum este aceasta reflectată de variația câștigului salarial mediu brut pe economia națională, totuși, această evoluție general pozitivă nu este reflectată efectiv și în evoluțiile pieței muncii, cu notabila excepție a ratei șomajului. O parte din explicație se poate găsi desigur în evoluțiile generale ale economiei globale a cărei perioadă record de expansiune începută în anii '90 și întreruptă doar pentru scurt timp în perioada 2001-02 a avantajat factorul capital în dauna factorului muncă, în special datorită accentuării presiunii asupra celui din urmă cauzată de intrarea pe piața globală a muncii a forței de muncă din economiile emergente ale Chinei și Indiei. În plus, urmare a tranziției și restructurării industriale, în România, întocmai ca și toate țările din Estul Europei, probabil cu singura notabilă excepție a Republicii Cehe, au apărut economii de piață emergente cu caracter de "tranzit". Cu alte cuvinte aceste economii importă subansamble, piese și componente și assemblează produse a căror valoare adăugată este într-adevăr în anumite cazuri ridicată dar care sunt efectiv realizate prin procese de producție a căror valoare adăugată nu este neapărat la nivelul celei a produsului final astfel realizat. Aceasta explică într-o mare măsură coexistența deficitelor de forță de muncă cu excedentele de forță de muncă, aceste economii nereușind să genereze un număr suficient de locuri de muncă sau nereușind de fapt să genereze un număr suficient de locuri de muncă atractive. La acest fapt se adaugă desigur proximitatea, de data aceasta absolută, a piețelor muncii din Vestul Europei care atrag forța de muncă din statele Europei Centrale și de Răsărit. Dacă însă acestea ar fi elemente comune la nivel global sau la nivel regional ori sub-regional, există și o serie de elemente care țin exclusiv de contextul românesc al pieței muncii. Astfel, angajatorii români manifestă încă o reticență în a investi în formarea profesională, sistemul educațional, în ciuda pașilor cu adevărat importanți făcuți în plan instituțional pare a fi încă prizonierul propriei forțe de muncă, refractară la schimbare, în timp ce, în fine, mixul de politici și măsuri active specifice pieței muncii care a rămas blocat în logica tranziției de la plan la piață, fără a realiza că România a depășit această etapă și în consecință este necesară o regândire a sistemului. Aceste probleme însă, pot fi oarecum depășite, în special datorită faptului că, odată cu admiterea ca membru cu drepturi depline al Uniunii Europene la 1 ianuarie 2007, România va beneficia de fonduri importate ce vor fi direcționate tocmai către aceste sectoare. Pentru a putea însă crește contribuția factorului muncă la formarea Produsului Intern Brut și mai ales pentru a depăși stadiul de economie de piață emergentă cu caracter de tranzit, dominată de procese de producție cu valoare adăugată scăzută și astfel vulnerabilă la diverse șocuri ce pot apărea pe piețe cu care aparent România nu are foarte mare legătură dar care se pot propaga în lanț și care afectează grav economiile a căror piață domestică este slab dezvoltată ori "lipsită de profunzime" (engl: *shallow market*) ca să folosim o expresie deja consacrată în jargonul tipic acestui domeniu, România trebuie să investească în cercetare și dezvoltare. Aceasta investiție este de fapt singura care poate transforma simpla dezvoltare economică în DEZVOLTARE UMANĂ. Din păcate trebuie spus că, resursele de care dispune România, chiar după șapte ani de creștere economică și chiar în condițiile în care a devenit stat membru al U.E. sunt totuși insuficiente. Câteva cifre sunt aici foarte elocvente. Dacă am face un mic exercițiu de prognoză și am presupune că actuala situație favorabilă pe plan economic atât la nivel global cât și la nivel european s-ar menține

pentru tot restul actualului deceniu și cel puțin pentru prima jumătate a deceniului următor și în consecință economia românească ar continua să crească cu ritmuri de cel puțin 6% exprimate ca variație a PIB de la un an la altul, atunci, în aproximativ zece ani sau poate chiar mai puțin, PIB al țării ar trebui să depășească la cursul de schimb al pieței 210 mld.USD. Presupunând că valuta SUA ar continua să rămână depreciată față de moneda unică europeană, aceasta ar reprezenta echivalentul a aproximativ 150 mld. EURO. Comisia U.E. și-a propus să aloce prin intermediul fondurilor structurale pentru România o sumă de aproximativ 30 mld. EURO pentru exercițiul de planificare 2007-13. Aceasta ar însemna aproximativ echivalentul a 20% din PIB al țării peste zece de la momentul la care sunt scrise acest rânduri. Dacă România ar reuși să aloce pentru cercetare și dezvoltare cel puțin echivalentul a 3% din PIB, atunci aceasta sumă, la valoarea estimată a PIB de peste un deceniu, ar reprezenta aproximativ 4,5 mld. EURO sau altfel spus de abia 15% din cea ce Comisia își propune să aloce pentru România, nu ca fonduri pentru cercetare și dezvoltare ci ca și fonduri menite a sprijini România în satisfacerea unor necesități de bază pentru dezvoltare, cu grad infinit mai redus de complexitate. Totuși, pentru a putea transfera beneficiile dezvoltării economice pe deplin către piața muncii către factorul muncă și astfel pentru a putea transla dezvoltarea economică în dezvoltare umană care la rândul ei să genereze pe mai departe dezvoltare economică, argumentele Capitolului 4 din Raport sunt canalizate către această direcție.

Dacă totuși resursele sunt limitate pentru că nu trebuie să uităm, România de abia a depășit totuși perioada de tranziție, este necesar ca acestea să fie direcționate cu prioritate către acele domenii ori sectoare de activitate în care există avantaje comparative evidente ce pot fi transformate, tocmai prin investiția în formare profesională și mai ales prin investiția în cercetare și dezvoltare, la care trebuie adăugată contribuția fondurilor structurale, în avantaje competitive, dinamice, de nivel înalt.

Un astfel de sector, se argumentează în Capitolul 5 al Raportului este agricultura. România are o astfel de înzestrare cu factor natural pentru dezvoltarea acestui domeniu și mai ales pentru a realiza o dezvoltare rurală al cărei pilon central nu poate fi însă decât un sector agricol puternic, orientat către piață și nu către producția gospodărească încât a îl irosi ar însemna anularea cu bună știință a unei șanse uriașe pentru țară și pentru populația acestia din care aproximativ jumătate locuiește în zonele rurale. Agricultura României poate deveni un furnizor de produse alimentare în cantități suficient de mari, la preturi competitive, cu alte cuvinte scăzute și având în același timp o calitate ridicată. De regula aceste trei calități nu prea se întâlnesc la produsele alimentare și tocmai de aici rezultă avantajul comparativ al României, ce trebuie valorificat și transformat într-unul competitiv. Fondurile structurale ale U.E. pot aduce aici o contribuție mai mult decât importantă atât în ceea ce privește cantitatea dar mai ales în ceea ce privește calitatea produselor alimentare. În plus, dezvoltarea pilonului agricol este determinantă pentru dezvoltarea sectorului agro-turistic. Dar marea promisiune și marea oportunitate pe care o deschide dezvoltarea agriculturii și în gradul cel mai înalt de această dată pentru dezvoltarea umană este reprezentată de posibilitatea acesteia de a deveni o furnizoare de materii prime pentru bio-combustibili, Combinând capacitatea agriculturii de a produce materiile prime, cu expertiza României în industria combustibililor fosili, în special în cea petrolieră, se poate dezvolta practic o nouă ramură, un nou sector de activitate, de data aceasta situat tehnologic la vârf. Aceasta înseamnă apariția unei activități în care nu doar produsul final dar mai ales procesul de producție are o valoare adăugată ridicată, un proces care nu doar necesită dar și stimulează investiția în Cercetare și Dezvoltare și care ar putea fi astfel în măsură să genereze resursele pentru aceasta. O astfel de viziune ar însemna de fapt conectarea dezvoltării umane a României la problematica de dezvoltare umană a continentului, care nu poate fi separată de necesitatea asigurării securității energetice și mai ales de necesitatea de a reduce emisiile poluante și astfel de a stopa procesele de schimbare climatică la nivel nu doar continental ci chiar global.

Deschiderea țării și a economiei către economia globală și mai ales procesul gradual de integrare a acesteia în Piața Unică Europeană, proces care a precedat aderarea formală a țării la Uniune, a adus cu sine și libera circulație a persoanelor, urmată logic de cea a lucrătorilor. Migrația și migrația pentru muncă în străinătate mai ales au schimbat efectiv peisajul economiei și al pieței românești a muncii. Mai mult decât atât, putem spune că au schimbat și continuă să schimbe România însăși. Fiind un proces care implică în mod direct și nemijlocit resursa umană, efectele asupra dezvoltării umane sunt multiple. Desigur migrații și mai ales migrații pentru muncă, au contribuit mult la susținerea creșterii economice prin creșterea solvabilității cererii interne, ca urmare a așa-numitelor *remittances* (transferuri de la nerezidenți către rezidenți), prin contribuția la aprecierea valutei naționale, ce a obținut unul dintre multele canale de alimentare a inflației precum și desigur prin transferul de cunoștințe și aptitudini în economia românească, în cazul celor care s-au întors după o anumită perioadă de timp și, fie și-au deschis afaceri, fie și-au găsit un loc de muncă pe piața internă a muncii. Totuși, numeroase semne de întrebare rămân. În segmentul migrației ca și în general pe piața domestică a muncii persistă o situație

paradoxală, în care pe de o parte există evidențe asupra faptului că, odată cu intrarea țării în U.E. și deschiderea posibilității de export al prestațiilor sociale, cu deosebire al drepturilor de pensie, mulți dintre migranți se vor stabili definitiv în țările de destinație, după cum, există de asemenea evidente referitoare la faptul că, un număr din ce în ce mai mare de migranți cochetează cu ideea revenirii în țară, ca urmare a evoluțiilor foarte favorabile din ultima perioadă din economia românească și a perspectivelor care se deschid. Capitolul 6 al Raportului încearcă să găsească un răspuns la aceste probleme, analizând atât avantajele cât și dezavantajele, oportunitățile și riscurile migrației și mai ales ale migrației pentru muncă și insistând totodată pe necesitatea de a realiza la nivelul politicilor publice o abordare coerentă a fenomenului migraționist astfel încât beneficiile migrației, care în mod real există, să fie maximizate, în timp ce riscurile și ele la fel de reale de altfel, să fie minimizate.

Dezvoltarea umană trebuie însă privită ca fiind sursa, de altfel inepuizabilă a dezvoltării economice. Pentru ca aceasta sursă să poată alimenta permanent procesele de dezvoltare economică este necesar deci ca resursa umană, ce reprezintă de fapt izvorul proceselor de inovare și de progres să nu cunoască pauze, sincopă în dezvoltarea sa de-a lungul vieții biologice a indivizilor. Astfel, dacă am ajuns astăzi să vorbim despre învățare continuă, despre educație permanentă, de ce nu am vorbi, așa cum încearcă să argumenteze Capitolul 7 al Raportului și despre dezvoltarea umană continuă de-a lungul întregii vieți biologice. Dezvoltare umană care să nu sufere sincopă în perioadele de șomaj sau de incapacitate de muncă, fie ea și temporară ori parțială și mai ales dezvoltare umană care să nu se oprească brusc, abrupt, odată cu ieșirea la pensie. Pentru aceasta însă, este nevoie de sisteme de securitate socială sustenabile, robuste și mai ales capabile să ofere indivizilor prestații, beneficii adecvate, în măsură să le asigure acestora chiar și atunci când sunt în situații critice, un trai decent și deci posibilitatea de a-și continua procesele de dezvoltare. Totuși, într-o economie globalizată, într-o economie în care oportunitățile sunt practic infinite dar și riscurile sunt desigur pe măsură, puterea publică nu își mai poate asuma asigurarea tuturor riscurilor așa-numit sociale. Aceasta deoarece diversificarea economiei și adâncirea diviziunii sociale a muncii la nivel global au condus și la o diversificare a riscurilor. Nu toți indivizii se confruntă cu aceleași riscuri și în mod sigur nu în aceeași măsură. De aici, pe de o parte nevoia de a diversifica sistemele de securitate socială, iar, pe de altă parte, nevoia de a implica mai mult indivizii în asigurarea propriei securități sociale. Aceasta înseamnă pe de o parte creșterea ponderii sistemelor contributive dar de aici și necesitatea de a așeza beneficiile pe baze strict contributive, pe principiul, "banii asiguraților pentru asigurați". În același timp însă, nevoia de a concepe sisteme de securitate socială non-contributive, cu rol de creștere a incluziunii sociale astfel încât, oportunitățile dezvoltării umane neîntrerupte să fie deschise tuturor membrilor societății, chiar și celor mai puțin avantajați, spre a nu diminua astfel potențialul agregat de dezvoltare umană al economiei și societății în ansamblul său.

Ca parte integrantă, ca piatră de temelie a ceea ce numim "Modelul Social European", sistemele de securitate socială au nevoie totuși, chiar și în diversitate, de garanția puterii publice și aceasta de o manieră explicită. Aceasta garanție se poate extinde într-o măsură limitată desigur asupra sistemelor administrate privat dar, ea trebuie să aibă în vedere în primul rând sistemele publice. Apariția sistemelor private nu trebuie să ducă la de-sustenabilizarea sistemului public ori la reducerea gradului de adecvare al prestațiilor ori, și mai rău, la scăderea robusteții acestora pe principiul că mai există o alternativă. De aceea, argumentele acestei analize merg în direcția unei diversificări care trebuie însă să contribuie activ și de o manieră real-pozitivă la menținerea sustenabilității, robusteții și adecvării prestațiilor din sistemul public, la care trebuie să vină să se adauge un plus de sustenabilitate, un plus de robustețe și mai ales un plus de adecvare a beneficiilor pentru asigurați, provenit din sistemele private, cu deosebire din cele cu caracter obligatoriu. Această argumentație ce aduce în discuție conceptele de piață de capital tipice organismelor colective de plasament, dintre care cele mai importante sunt tocmai fondurile de pensii, introduce binomul *leverage-hedging* (expunere la risc - asigurare față de un risc la care individul sau organizația sunt expuși/au ales să se expună) și în ceea ce privește fondurile publice de securitate socială astfel încât, diversificarea în securitatea socială, ce răspunde diversificării oportunităților din economie să nu aibă drept corespondent creșterea ci dimpotrivă diminuarea riscurilor prin întărirea și diversificarea modalităților de asigurare la risc.

În eforturile pe care le-a făcut până în momentul de față, România a trebuit să se bazeze aproape exclusiv pe resursele proprii. De la 1 ianuarie 2007 însă, România nu mai este singură în demersul său de dezvoltare economică și mai ales de dezvoltare umană. Uniunea Europeană, al cărei membru este acum și România, și-a demonstrat și în alte ocazii voința și putința de a ajuta statele nou intrate, mai ales cele al căror nivel dezvoltare a fost inițial mai redus, să depășească acest handicap. Dovada acestei voințe a fost făcută atât în cazul Irlandei cât mai ales în cazul statelor din așa-numitul "Cordon Mediteranean al Uniunii". Până în anul 2013, România va primi sub formă de fonduri ale Uniunii Europene pentru dezvoltarea resurselor umane, pentru

creșterea competitivității agriculturii și pentru dezvoltarea sistemului educațional peste 30 de miliarde de EURO. Completate desigur cu resursele naționale care sunt în continuă creștere, aceste fonduri pot remedia lipsurile sistemului educațional, pot stimula interesul întreprinderilor și mai ales acțiunea acestora în vederea dezvoltării sistemelor și programelor de formare profesională, pot genera o schimbare în mix-ul de politici și măsuri de piața muncii. Toate acestea necesită însă voință politică fermă precum și în continuare prudență în proiectarea și implementarea măsurilor de politică macro-economică astfel încât, procesul de stabilizare și reducere a presiunilor inflationiste și mai ales cel de reducere a volatilității acestora precum și procesul de creștere economică să continue. Într-un climat de predictibilitate și stabilitate, se va obține atât un flux continuu de proiecte care să permită utilizarea completă a acestor fonduri cât și o întărire a responsabilității și capacității administrației publice de la diferite paliere de a gestiona atât fondurile cât și fluxul de proiecte. Toate aceste probleme împreună cu un număr relativ mare de amănunte tehnice utile privind mecanismele de utilizare a fondurilor structurale de către România sunt prezentate în Capitolul 8 al Raportului.

România se află acum pe ceea ce am putea denumi pe drept cuvânt o cumpănă a timpului istoriei. Ea poate privi în urmă într-un trecut zbuciumat, dens, ale cărui contururi se pot desluși din acest punct cu multa claritate. Dar a desluși contururile trecutului este misiunea istoricilor. Ceea ce este important cu adevărat este însă faptul că de pe această cumpănă se pot desluși acum contururile viitorului. Aceste contururi încă vagi se cer precizate astfel încât, dezvoltarea viitoare a țării să aibă la baza sa dezvoltarea umană, un capitol mult prea îndelung neglijat în trecut. În vederea realizării unui astfel de obiectiv, Capitolul al 9-lea și ultimul al Raportului propune o **Agendă a Dezvoltării Umane a României pentru Deceniul Viitor**.

Pentru a realiza această agendă și pentru a pune la baza dezvoltării sale economice o dezvoltare umană sustenabilă, care să aibă caracter de continuitate și ale cărei câștiguri să devină ireversibile pentru fiecare individ ca și pentru întreaga societate, România va trebui să facă pasul de aplicarea legii la domnia legii, va trebui să mențină ritmurile înalte de creștere economică, urmărind însă cu atenție presiunile inflaționiste care pot să se formeze acum prin intermediul prețului activelor și mai ales al activelor imobiliare, va trebui să investească în resursa umană folosind nu doar fondurile Europene ci mobilizând și resursa internă, acum deloc neglijabilă și, în fine, va trebui să investească în cercetare și dezvoltare astfel încât să își transforme avantajele comparative în avantaje competitive și astfel să își consolideze piața internă, depășind stadiul de economie de piață emergentă de tranzit și astfel crescând stabilitatea și predictibilitatea de ansamblu a mediului său economic și social. Pe aceste fundamente se va putea apoi trece la pregătirea pentru intrarea în zona EURO, care va fi evenimentul major al deceniului următor, se va putea revizui mixul de politici de piața muncii, se va putea construi o agricultură orientată către piață, dinamică, capabilă să devină nu doar o resursă de produse alimentare abundente, ieftine și de calitate ci și o baza pentru dezvoltarea industriei bio-combustibililor. În fine, reforma ce de abia acum practic începe în securitatea socială prin intrarea în ceea ce numim "*faza paradigmatică*" va trebui să construiască acea rețea de protecție, parte a rețelei mai largi de incluziune și coeziune socială care să permită fiecărui individ să valorifice toate oportunitățile pieței, având posibilitatea de a-și alege singur tipul de protecție, de asigurare, în funcție de riscurile pe care și le asuma, fără însă ca, această alegere să îl lipsească, să îl priveze vreodata de un minim de asigurare față de riscurile sociale, minim fără de care, conceptul însuși al dezvoltării umane continue, de-a lungul întregii vieți biologice, nu este posibil de realizat.

Devenind parte a construcției Europene care în sine reprezintă Cheia de Boltă a dezvoltării umane a Continentului, România nu trebuie să uite totuși că, între națiunile Europei, este o națiune relativ mare și că, într-o regiune încă tulburată de conflicte latente și stări de insecuritate, este un pol de stabilitate, ce a găsit și adoptat, în timp desigur, soluții care s-au transformat deja în exemple de bună practică. De aceea, este imperios necesar ca România să privească dincolo de frontierele sale și să încerce să devină un POL REGIONAL DE DEZVOLTARE UMANĂ, pentru regiunea încă în suferință a Balcanilor de Vest ca și pentru Bazinul Mării Negre, în esență și el un areal de tranziție între Europa și Asia.

Realizarea acestei agende precum și direcționarea eforturilor naționale către dezvoltarea umană ca și prioritate și reazim al dezvoltării economice vor permite României să se re-inventeze pe sine în secolul ce abia a început și astfel să împlinească cuvintele profetice ale primului ei rege, Carol I, de a fi acea "**Țară a Viitorului**"!

București, 10 mai 2007